

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

ATZINUMS
pārbaudes lietā Nr. 2020-48-4AD
Rīgā

2021.gada 9.jūlijā

Nr. 6-6/36
[personai C]

*Par pienākumu iesniegt
dokumentus vai nodrošināt to
apliecinātu tulkojumu valsts valodā*

Tiesībsargs uz Jūsu un zvērināta advokāta [D] 2020.gada 30.novembra kopīga iesnieguma pamata ierosināja pārbaudes lietu Nr.2020-48-4AD par iespējamo Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92.panta pirmajā teikumā garantēto tiesību ierobežojumu kriminālprocesā, ja personai tiek noteikts pienākums iesniegt dokumentus vai nodrošināt to apliecinātu tulkojumu valsts valodā.

Pārbaudes lietas ietvaros tika uzrunāti Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes, Rīgas Stradiņu Universitātes Juridiskās fakultātes, Biznesa augstskola „Turība” Tiesību zinātņu katedras un Daugavpils Universitātes Tiesību katedras tiesībzinātnieki.

2021.gada 31.marta vēstulē Nr.6-8/70 tikāt informēts par pārbaudes lietas izskatīšanas termiņa pagarināšanu, jo vēl nebija saņemtas atbildes no minētajām augstskolām. Pēc pieprasītās informācijas saņemšanas un izvērtēšanas no cilvēktiesību viedokļa, sniedzu šādu atzinumu.

[1] No pārbaudes lietas materiāliem redzams, ka uz vienošanās pamata vairākos kriminālprocesos pārstāvat dažādus uzņēmumus, kuri ir atzīti tajos par aizskartajiem mantas īpašniekiem. Lai gan atsevišķi uzņēmumi ir reģistrēti ārvalstīs, kā arī darījumi bieži vien tiek veikti ārpus Latvijas, tomēr procesa virzītāji ir atteikušies pievienot kriminālprocesa materiāliem dokumentus par arestēto līdzekļu izcelsmi, ja tie noformēti svešvalodā un tiem nav pievienots notariāli apliecināts tulkojums valsts valodā. Minēto prasību procesa virzītāji pamatoja ar Kriminālprocesa likuma (turpmāk – KPL) 11.panta un Ministru kabineta noteikumu Nr.558 “Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas kārtības” (turpmāk – Noteikumi Nr.558) 48.-51.punkta nosacījumiem.

Prokuratūra, atsaucoties uz KPL 11.panta pirmo daļu un 126.panta 3.¹daļu, norādīja, ka procesā iesaistītām personām esot pienākums pierādīt mantas likumīgo izcelsmi, kā arī pienākums iesniegt pierādījumus valsts valodā vai arī ar apliecinātu tulkojumu. Procesa virzītāja pienākums nodrošināt procesuālo dokumentu tulkojumu valsts valodā, esot attiecināms vienīgi uz procesuālo vai izmeklēšanas darbību gaitā iegūtajiem dokumentiem.

Uzskatāt, ka pienākums tulkot un apliecināt iesniedzamos dokumentus, saistībā ar KPL 356.pantā noteikto materiālu iesniegšanas 45 dienu termiņu, ir pretrunā KPL principiem un ierobežo aizskartā mantas īpašnieka tiesības uz taisnīgu tiesu.

[2] No cilvēktiesību viedokļa raugoties, amatpersonas lēmums par aresta uzlikšanu mantai vērtējams kā Satversmes 105.pantā un Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) Pirmā protokola 1.pantā garantēto tiesību uz īpašumu ierobežojums.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT) atzinusi¹, ka process par noziedzīgi iegūtu atzītās mantas konfiskāciju ir uzskatāma par īpašuma izmantošanas „kontrolēšanu” Konvencijas Pirmā protokola 1.panta izpratnē, un ar to saistītā tiesvedība attiecas uz personas civilo tiesību un pienākumu noteikšanu Konvencijas 6.panta pirmās daļas izpratnē. Arī Satversmes tiesa norādījusi² ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu tiek lemts par ar mantu saistīto personu īpašuma tiesībām, šādā procesā pēc būtības tiek *izlemti jautājumi, kas skar personu civilās tiesības un pienākumus* Konvencijas 6.panta pirmās daļas izpratnē. Tādējādi Konvencijas 6.panta pirmās daļas garantijas kopsakarā ar Satversmes 92.panta pirmā teikuma garantijām uz šo procesu ir attiecināmas.

KPL 111.¹ pants nosaka aizskartā mantas īpašnieka tiesības, t.sk., iesniegt pieteikumus vai sūdzības par amatpersonu rīcību vai lēmumiem attiecībā uz mantu, kā arī pārsūdzēt tiesas nolēmumus šajā daļā. Ņemot vērā minēto, secināms, ka kriminālprocesā aizskartās mantas īpašniekam piemīt Satversmes 92.panta pirmajā teikumā garantētās tiesības.

[3] Satversmes 92.panta pirmais teikums paredz, ka ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs tiesas process aptver vairākus elementus – savstarpēji saistītas tiesības. Tajā ietilpst, piemēram, tiesības uz pieeju tiesai, pušu līdzvērtīgu iespēju princips (līdztiesības un sacīkstes princips), kā arī tiesības tikt uzklausītam.³

Pušu līdzvērtīgu iespēju princips, tiesas ieskatā, paredz visām procesā iesaistītajām pusēm iespēju izklāstīt lietas apstākļus un *liedz kādai no pusēm piešķirt būtiskas priekšrocības salīdzinājumā ar oponentu*.⁴ Tiesībzinātnieku ieskatā, pušu līdzvērtīgu iespēju princips jeb procesuālās līdztiesības princips

¹ ECT 2015.gada 12.maija sprieduma lietā *Gogitidze and Others v. Georgia* &121

² Satversmes tiesas 2017.gada 23.maija spriedums lietā Nr.2016-13-01 10.p.

³ Satversmes tiesas 2014.gada 3.aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2013-11-01 11.p.

⁴ Satversmes tiesas 2003.gada 27.jūnija sprieduma lietā Nr.2003-03-01 6.p.

noteic, ka lietas izskatīšanas procesā procesa dalībnieku tiesībām ir jābūt taisnīgi līdzsvarotām (*fair ballance*) - proti, katram ir jābūt nodrošinātām adekvātām iespējām izmantot procesuālos līdzekļus, neesot nepamatoti nostādītam nelabvēlīgākā stāvoklī kā citi procesa dalībnieki. Procesuālā līdztiesība ir nodrošināta tad, ja procesa dalībniekiem ir dotas vienlīdzīgas iespējas izmantot procesā paredzētos procesuālos līdzekļus – piemēram, izteikties par pārējo procesa dalībnieku sniegtajiem paskaidrojumiem un argumentiem un iesniegt pierādījumus un izteikties par tiem.⁵

Strīdos ar valsti privātpersona tiek uzskatīta par mazāk aizsargāto tiesisko attiecību dalībnieku⁶. Attiecīgi jebkādi papildus nosacījumi, kuri liedz vai ierobežo iespēju privātpersonai pilnvērtīgi aizsargāt savas tiesības vai intereses, neatkarīgi no procesa veida, vienīgi samazina viņas līdztiesību strīdā ar valsti.

ECT ir norādījusi, ka tiesības uz taisnīgu tiesu, ko garantē Konvencijas 6.panta 1.punkts, paredz vienlīdzības principa ievērošanu, kas liek katram lietas dalībniekam dot pietiekamu iespēju izklāstīt savu viedokli apstākļos, kas viņam nerada būtiski diskriminējošu situāciju attiecībā pret oponentu.⁷ Savukārt pušu līdztiesība nozīmē to, ka katrai tiesvedības *pusei jānodrošina saprātīga iespēja izklāstīt savus argumentus tādos apstākļos, kas to nenostāda būtiski sliktākā stāvoklī salīdzinājumā ar otru tiesvedības pusi.*⁸ Turklāt pilnvērtīgā tiesību aizstāvībā un iesaistīto pušu interešu līdzsvarošanā būtiska nozīme ir arī tiesībām tikt uzklautam.⁹

Satversmes tiesa atzinusi¹⁰, ka *cilvēka cieņa prasa, lai indivīds nebūtu tikai procesa objekts*, bet viņam ir jādod iespēja izteikties, pirms tiek pieņemts lēmums, kas skar viņa tiesības, proti, skartajam procesa dalībniekam dodama iespēja izteikt savu viedokli apmērā, kas ir samērīgs ar procesa priekšmetu un draudošās sankcijas smagumu.

Augstāka tiesa ir atzinusi¹¹, ka mantas atzīšanas par noziedzīgi iegūtu un konfiskācijas rezultātā var tikt aizskartas Satversmes 105.pantā noteiktās personas pamattiesības. Minētā iemesla dēļ nepieciešams *skaidrs un efektīvs mehānisms, kādā persona var pierādīt*, ka mantai, kura tiek pakļauta arestam, ir legāla izcelsme. Proti, *lai kriminālprocesā aizskartās mantas īpašnieks varētu aizstāvēt savas tiesības uz īpašumu*, pārsūdzēt nolēmumus (tajā skaitā iesniegt apelācijas un kasācijas sūdzības attiecībā uz mantu, kas atzīta par noziedzīgi iegūtu), viņam ir jābūt tiesībām aktīvi iesaistīties kriminālprocesā, piedaloties tiesas sēdēs, izsakot savu viedokli, *iesniedzot pierādījumus* u.tml.

KPL 356.panta piektajā daļā pēc būtības ir nostiprināts uzklautāšanas princips, proti, tajā noteikts procesa virzītāja pienākums informēt personu par

⁵ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 135.lpp, 56., 57.punkts.

⁶ AT Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012.gada 28.aprīļa lēmums lietā SKA – 424/2012 14.p.

⁷ ECT 2014.gada 29.aprīļa sprieduma lietā *Ternovskis pret Latviju*, &65

⁸ ECT 1993.gada 27.oktobra sprieduma lietā *Dombo Beeher BV v. the Netherlands*, & 33

⁹ Satversmes tiesas 2020.gada 25.septembra sprieduma lietā Nr.2019-35-01 15.p.

¹⁰ Satversmes tiesas 2008.gada 5.novembra sprieduma lietā Nr.2008-04-01 11.p.

¹¹ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2019.gada 11.jūnija lēmums lieta SKK–294/2019 6.3.p.

tiesībām 45 dienu laikā iesniegt ziņas par attiecīgās mantas izcelsmes likumību, kā arī informēt personu par šādu ziņu neiesniegšanas sekām.

Jāņem vērā, ka ne visas personas pārvalda valsts valodu, turklāt materiāli vai dokumenti (ziņas) var būt noformēti (sagatavoti) citās valstīs un valodās. Savukārt iespēja uzaicināt tulku vai iesniegt notariāli apliecinātu dokumentu vai materiālu tulkojumu, ir cieši saistīta ar privātpersonai pieejamiem laika un finanšu resursiem.

Attiecīgi, ja aizskartais mantas īpašnieks nepārvalda valsts valodu vai viņas rīcībā nav nepieciešamie līdzekļi, bet viņam ir pienākums iesniegt ziņas vai pierādījumus vienīgi valsts valodā vai ar notariāli apstiprinātu tulkojumu, tas var pēc būtības liegt šai personai iespēju izteikties (liecināt vai iesniegt viņasprāt būtiskas ziņas) par lietā būtiskiem apstākļiem, lai aizsargātu savas intereses. Tādējādi šāda prasība acīmredzami neveicina procesā iesaistīto pušu interešu līdzsvarošanu un pēc būtības nenodrošina privātpersonas uzklaušīšanu. Ņemot vērā minēto, secināms, ka prasība aizskartās mantas īpašniekam iesniegt ziņas vai dokumentus, kuri apliecina mantas izcelsmes likumību, vienīgi valsts valodā vai ar notariāli apliecinātu tulkojumu, ierobežo Satversmes 92.panta pirmajā teikumā garantētās tiesības.

[4] Satversme tieši neparedz gadījumus, kuros tiesības uz taisnīgu tiesu var ierobežot, tomēr tās nav absolūtas. Satversmes tiesa ir secinājusi¹², ka tiesības uz taisnīgu tiesu var ierobežot, tostarp var ierobežot arī personas tiesības tikt uzklaušītai pirms soda uzlikšanas. Tomēr šādam ierobežojumam jābūt paredzētam likumā, noteiktam ar leģitīmu mērķi un jāatbilst samērīguma principam.

No pārbaudes lietas materiāliem redzams, ka procesa virzītājs un prokuratūra atteikumu pieņemt svešvalodā iesniegtos dokumentus par mantas izcelsmi, pamatoja ar to, ka minētie *dokumenti esot uzskatāmi par pierādījumiem* (KPL 126.p. 3.¹d.), *kuri iesniedzami ievērojot valsts valodas* (KP 11.p.) un Noteikumu Nr.558 *prasības*. Papildus prokuratūra atsaucās uz 2010.gada 20.oktobra Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas 2010/64/ES par tiesībām uz mutisko un rakstisko tulkojumu kriminālprocesā nosacījumiem (turpmāk – Direktīva 2010/64/ES). Līdz ar to vērtējams, vai minētie normatīvie akti, paredz aizskartā mantas īpašnieka tiesību tikt uzklaušītam un pušu līdztiesības principa ierobežojumu, t.i., nosaka pienākumu savu tiesību vai interešu aizsardzībai kriminālprocesā iesniegt vienīgi valsts valodā noformētus dokumentus.

[4.1] KPL 11.panta pirmā daļa paredz, ka kriminālprocess notiek valsts valodā. Tomēr nākamās šī panta daļas paredz virkni gadījumu, kad *persona kriminālprocesā var lietot citu valodu*, kad viņai nodrošināms tulks un procesuālo dokumentu (t.sk., sūdzību) tulkošana. Līdz ar to valsts valodas lietošanas pienākumam kriminālprocesā *ir noteikti izņēmumi*.

KPL 126.panta 3¹.daļā noteikts, ja kriminālprocesā iesaistītā persona apgalvo, ka manta nav uzskatāma par noziedzīgi iegūtu, *pienākums pierādīt*

¹² Satversmes tiesas 2013.gada 28.martā spriedums lietā Nr.2012-15-01 16.2.p.

attiecīgās mantas izcelsmes likumību ir šai personai. *Ja persona noteiktā termiņā nesniedz ticamas ziņas par mantas izcelsmes likumību*, šai personai tiek liegta iespēja saņemt atlīdzību par kaitējumu, kas tai nodarīts saistībā ar kriminālprocesā noteiktajiem ierobežojumiem rīkoties ar mantu. Tādējādi pierādīšanas pienākums likumdevējs minētajos gadījumos saistījis ar *ticamu ziņu iesniegšanu*. Savukārt prasības par ziņu sniegšanas valodu nav noteiktas.

KPL 111.¹ pantā noteiktas aizskartā mantas īpašnieka tiesības un pienākumi. Tomēr procesa virzītājam iesniedzamo materiālu (dokumentu) tulkošana vai to apliecināta tulkojuma iesniegšana nav to skaitā.

[4.2] Atbilstoši KPL 367.pamta pirmās daļas 3.punktam procesuālie izdevumi ir samaksa ekspertiem, revidentiem, tulkiem un speciālistiem par darbu, izņemot gadījumus, kad viņi piedalās procesā, izpildot savus dienesta pienākumus. Augstākā tiesa ir atzinusi¹³, ka procesuālie izdevumi, sākotnēji tiek segti no valsts līdzekļiem, bet, tiesai pieņemot nolēmumu, piedzenami no notiesātās personas valsts labā. Tādējādi prasība aizskartajam mantas īpašniekam veikt iesniedzamo dokumentu tulkošanu, var tikt vērtēta kā pienākums segt procesuālos izdevumus valsts (otras procesā iesaistītas puses) vietā.

[4.3] Noteikumu Nr.558 48.-51.punkts paredz noteiktas prasības kopiju, izrakstu un norakstu izgatavošanai un apliecināšanai. Savukārt Noteikumu Nr.558 3.punktā noteikts, ka prasības piemēro tiktāl, *ciktāl citos normatīvajos aktos nav noteiktas īpašas prasības atsevišķu dokumentu veidu izstrādāšanai un noformēšanai*. Attiecīgi citos normatīvajos aktos var pastāvēt citādas prasības dokumentu izstrādei un noformēšanai.

Noteikumi Nr.558 izdoti saskaņā ar Dokumentu juridiskā spēka likumu. Atbilstoši minētā likuma 1.pantam dokuments ir jebkura rakstveida informācija, *ko rada jebkurš publisko vai privāto tiesību subjekts*, īstenojot iestādes vai amata pilnvaras (piemēram, valsts vai pašvaldības institūcija, privāto tiesību juridiskā persona, fizisko vai juridisko personu apvienība, notārs, tiesu izpildītājs, advokāts), vai fiziskā persona. Tādējādi prasība iesniegt dokumenta tulkojumu, apskatāmajā kontekstā, pēc būtības ir amatpersonas uzlikts pienākums privātpersonai radīt jaunu dokumentu.

[4.4] Direktīvas 2010/64/ES preambulas 14.apsvērumā norādīts, ka *šīs direktīvas mērķis ir nodrošināt aizdomās turēto vai apsūdzēto personu tiesības uz mutisko un rakstisko tulkojumu kriminālprocesā, lai nodrošinātu to tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu*. Savukārt 30.apsvērumā noteikts, ka *taisnīga procesa nodrošināšanai aizdomās turēto vai apsūdzēto personu vajadzībām jātulko būtiski dokumenti vai vismaz atbilstīgi šādu dokumentu fragmenti*. Izpildot šo prasību, daži dokumenti būtu vienmēr jāuzskata par būtiskiem, un tādēļ tie būtu jātulko, piemēram, jebkurš lēmums par brīvības atņemšanu personai, jebkura apsūdzība vai apsūdzības raksts un jebkurš spriedums. *Dalībvalstu kompetentajām iestādēm pēc*

¹³ Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2021.gada 24.marta lēmums lietā SKK-215/2021 8.p.

savas iniciatīvas vai pēc aizdomās turēto vai apsūdzēto personu vai viņu advokātu pieprasījuma būtu jānosaka vēl citi dokumenti, kuri ir svarīgi, lai nodrošinātu taisnīgu lietas izskatīšanu, un kuri tādēļ arī būtu jātulko. Tādējādi, lai gan Direktīva 2010/64/ES primāri aizsargā aizdomās turētā un apsūdzētā personas tiesības saņemt tulka palīdzību, tomēr tā neliedz valstij tulkot arī citus lietā nozīmīgus dokumentus, t.sk., tos, kurus iesniedz kriminālprocesā iesaistītās personas.

[4.5] Skatot jautājumu par noziedzīgi iegūtu mantu būtu jāņem vērā arī 2014.gada 3.aprīļa Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā (turpmāk – Direktīva 2014/42/ES) nosacījumi. Minētās direktīvas preambulas 33.apsvērumā noteikts, ka šī direktīva būtiski ietekmē personu tiesības – ne tikai aizdomās turēto vai apsūdzēto personu, bet *arī tādu trešo personu tiesības, kurām netiek piemērota kriminālvajāšana.* Tādēļ ir jāparedz konkrēti aizsardzības pasākumi un tiesiskās aizsardzības līdzekļi, lai šīs direktīvas īstenošanas gaitā nodrošinātu šo personu pamattiesību saglabāšanu. *Tas ietver to trešo personu tiesības tikt uzklausītām, kas apgalvo, ka ir attiecīgā īpašuma īpašnieki, vai kas apgalvo, ka tām ir cita veida īpašuma tiesības (“reālas tiesības”, “ius in re”), piemēram, lietojuma tiesības.*

Direktīvas 2014/42/ES 8.panta 1.punktā noteikts, ka dalībvalsts veic nepieciešamos pasākumus ar mērķi nodrošināt tām personām, kuras skar mantas konfiskācija, *tiesības uz efektīviem aizsardzības līdzekļiem un taisnīgu tiesu, lai saglabātu šo personu tiesības.*

Prasība ierobežotā laika periodā tulkot un iesniegt apliecinātu personas rīcībā esošās ziņu vai materiālu par mantas izcelsmi tulkojumu, sevišķi gadījumā, ja pieņēmums par iespējamo noziedzīgo izcelsmi ir izteikts par vairākām mantām vai par mantām, kuras iegūtas pirms ilgstoša laika perioda, var arī liegt personai iespēju tikt uzklausītai (t.sk., iesniedzot lietā, iespējams, nozīmīgus materiālus). Savukārt informācijas neesamība kriminālprocesā var kļūt par objektīvu šķērslī personai efektīvi aizsargāt savas tiesības un intereses.

Apkopojot 4.punktā konstatēto, secināms, ka Noteikumi Nr.558 un Direktīva 2010/64/ES, kā arī Direktīva 2014/42/ES viennozīmīgi neparedz aizskartās mantas īpašniekam pienākumu tulkot izmeklētājam iesniedzamos materiālus. Tomēr minētie normatīvie akti nosaka valsts pienākumu tulkot krimināllietā nozīmīgus dokumentus. Vienlaikus KPL paredz valstij iespēju piedzīt ar tulkošanu saistītos izdevumus.

[5] Lai rastu atbildi, vai aizskartajam mantas īpašniekam pienākums tulkot izmeklētājam iesniedzamos materiālus ir noteikts ar likumu, nepieciešams noskaidrot:

- 1) vai personas rīcībā esošie dokumenti ir uzskatāmi par pierādījumiem KPL 127.panta pirmās daļas izpratnē, kamēr tie nav iesniegti procesa virzītājam?

- 2) vai no KPL izriet procesā iesaistīto personu pienākums iesniegt procesa virzītājam dokumentus vienīgi valsts valodā vai ar apstiprinātu tulkojumu?
- 3) vai un kam būtu pienākums atlīdzināt ar dokumentu tulkošanu saistītos izdevumus, ja personas, kurai uzlikts šāds pienākums, darbībā netiek konstatētas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes?

Atbildes uz minētajiem jautājumiem atrodamas krimināltiesību jomā. Līdz ar to augstskolu (izņemot Daugavpils Universitātes) tiesībzinātnieki sniedza atbildes uz iepriekš minētajiem jautājumiem un redzējumu par šāda veida situāciju kopumā.

[5.1] Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lektors Gunārs Kūtris norāda, ka *KPL neparedz, ka kriminālprocesā pierādījumi būtu jāiegūst kādai citai personai*, kas nav procesuālā amatpersona. Likums nevar izvirzīt obligātas prasības personas iesniegtajiem citu institūciju sagatavotajiem dokumentiem, jo persona nevar pieprasīt, piemēram, no kredītiestādes, lai tās izziņā būtu norādīti konkrēti rekvizīti. Svarīgi ievērot, ka *personas savus pierādījumus visbiežāk neiegūst kriminālprocesa vajadzībām*, bet tie personas rīcībā atrodas citu tiesisku attiecību rezultātā un var būt iegūti pat pirms daudziem gadiem. Personas lietotajiem pierādījumiem jāatbilst civiltiesiskajiem standartiem jeb ikdienas sadzīvē izmantojamām prasībām. Līdz ar to G.Kūtris secina, ka *personas rīcībā esošie dokumenti kļūst par pierādījumiem kriminālprocesā un tos var izmantot pierādīšanā tikai pēc to iesniegšanas procesa virzītājam*.

Kriminālprocesā persona, kuras manta tiek aizskarta ar procesuālām darbībām (aizskartais mantas īpašnieks), *ir tiesīga pierādīt savu apgalvojumu*. Šis “apgrieztās pierādīšanas pienākums” rodas no brīža, kad valsts amatpersona izteikusi pieņēmumu par mantas noziedzīgo izcelsmi un ir pierādījusi, ka mantai visticamāk ir noziedzīga nevis likumīga izcelsme.

Kriminālprocess ir procesuālo darbību kopums, kuru uzsāk valsts amatpersona, un šajā procesā amatpersona iesaista citas personas. Iesaistīšanās procesā nav personu brīva izvēle. G.Kūtra ieskatā prokurors vai tiesa *neuzdrošinātos neievērot principus un, piemēram, aizskartajam mantas īpašniekam pieprasītu savas tiesības – iesniegt pieteikumu vai sūdzību, uzstāties tiesā – īstenot valsts valodā vai pieprasītu apmaksāt tulka pakalpojumus*.

Ja par tiesību īstenošanu neviens nešaubās, tad vēl jo vairāk tas attiecas uz pienākumu personai pierādīt mantas izcelsmes likumību. Likumdevējs to ir nosaucis par pienākumu. *Pienākuma izpilde nedrīkst personai radīt papildus izdevumus*. Ja pierādījumu iesniegšana tiek apgrūtināta ar prasību tos iztulkot, kas prasa gan laiku, gan līdzekļus, personas tiesības tiek nepamatoti ierobežotas. Tiesību aizsardzība tiek padarīta atkarīga no procesuālā termiņa un personas finanšu līdzekļiem. Ņemot vērā minēto, G.Kūtris norāda, ka *KPL neparedz valsts amatpersonas tiesības prasīt personai iesniegt pierādījumus tikai valsts valodā vai ar apstiprinātu tulkojumu. Tas būtu pretrunā ar tiesībām uz taisnīgu tiesu un kriminālprocesa pamatprincipiem*.

Vienlaikus G.Kūtra ieskatā KPL *expressis verbis* nosaka, ka *samaksa par tulka darbu netiek piedzīta. To vienmēr sedz no valsts līdzekļiem.* Ja šos procesuālos izdevumus piedzītu no notiesātā, to varētu uztvert kā maksu par valodas nezināšanu. Tas izriet no KPL 11.pantā nostiprināta pamatprincipa par ikvienas personas tiesībām kriminālprocesā lietot valodu, kuru tā prot, un bez atlīdzības izmantot tulka palīdzību. Minētais princips tāpat darbojas arī procesā par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu, jo tas ir kriminālprocesa sastāvdaļa. Tam pamatā ir arī loģiski apsvērumi, proti, *ja valsts amatpersona ir izteikusi pieņēmumu, ka kādas personas manta ir noziedzīgi iegūta, bet šai personai ir pierādījumi par mantas legālo izcelsmi, tad šai personai savu tiesību aizstāvēšanai noteikti nedrīkst rasties papildu izdevumi.*

[5.2] Biznesa augstskolas “Turība” Tiesību zinātņu katedras vadītājs I.Veikša norāda, ka pierādīšana KPL 123.panta izpratnē nozīmē, ka kriminālprocesā aizskartajam mantas īpašniekam jāveic darbības, kas izpaužas kā pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo faktu esamības vai neesamības pamatošana (tātad mantas izcelsme), izmantojot pierādījumus. Kā pierādījums KPL 135.panta izpratnē var būt dokuments, ja tas pierādīšanā izmantojams tikai ar tajā ietvertu saturisko informāciju. Tomēr šis dokuments *klūst par pierādījumu tikai tad, kad procesa virzītājs ir noformējis atbilstošu procesuālo formu un, KPL noteiktajā kārtībā, pievienojis krimināllietas materiāliem.* Līdz ar to I.Veikša secina, ka laikā kamēr dokuments atrodas personas rīcībā, tas nav klasificējams kā pierādījums KPL 127.panta pirmās daļas izpratnē.

Procesa virzītāja pieprasījums [iesniegt īpašuma izcelsmes tiesiskumu apliecinājošu dokumentu] ir kvalificējams kā izmeklēšanas darbība KPL 10.nodaļas “Izmeklēšanas darbības” 190. panta izpratnē. Šādā kārtībā – pēc procesa virzītāja pieprasījuma aizskartā mantas īpašnieka iesniegtie dokumenti ir uzskatāmi kā izmeklēšanas darbību laikā iegūti dokumenti – pierādījumi. Šādu dokumentu tulkošana (ja tie nav valsts valodā) ir jāveic procesa virzītājam. Personai, kurai uzlikts pienākums iesniegt dokumentu tulkojumu, tas viennozīmīgi būs saistīts ar finansiāliem izdevumiem, kas var radīt šai personai papildus grūtības, vai pat neiespējami izpildīt šādu procesa virzītāja prasību. Attiecīgi I.Veikša secina, ka no KPL neizriet, ka procesā iesaistītajai personai būtu pienākums iesniegt procesa virzītājam dokumentus vienīgi valsts valodā. Dokumentu tulkošana (ja tie nav valsts valodā) ir jāveic procesa virzītājam.

Aizskartajam mantas īpašniekam nevar uzlikt par pienākumu atlīdzināt izdevumus par tulkojumu sagatavošanu (jo jau primāri aizskartās mantas īpašniekam nevar pieprasīt iesniegt dokumentus ar tulkojumu valsts valodā). Šādu procesuālo izdevumu rašanās gadījumā procesuālie izdevumi būtu atlīdzināmi no valsts budžeta līdzekļiem.

[5.3] Rīgas Stradiņu Universitātes Juridiskās fakultātes studiju programmas vadītājs A.Lieljuksis norāda, lai dokuments kļūtu par pierādījumu tam ir jābūt likumā noteiktā kārtībā iegūtam un procesuālā formā nostiprinātam. Priekšmetu un dokumentu pieņemšanas kārtību regulē KPL 189.panta normas. Dokumenta

iesniegšanas faktu fiksē protokolā. Līdz ar to, *kamēr dokuments nav iesniegts procesa virzītājam, tas nav uzskatāms par pierādījumu KPL 127.panta izpratnē.*

A.Lieljukša ieskatā otrais jautājums *[par pienākumu iesniegt dokumentus valsts valodā] praksē radies KPL normatīvā regulējuma nepareizas piemērošanas dēļ.* Valsts uzliktais pienākums ir personai nevis tikai norādīt uz līdzekļu izcelsmes tiesiskumu pierādošiem faktiem, bet pierādīt valstij līdzekļu izcelsmes legalitāti. Līdz ar to *persona pierāda mantas tiesisko izcelsmi ar līdzekļiem, kas ir tās rīcībā un tie var būt ne tikai dažādi dokumenti, bet arī, piemēram, latviešu valodā nerunājoša persona, kas izsniegusi aizdevumu vai dāvinājumu par ko gatava liecināt.* Pēc būtības persona, aizskartais mantas īpašnieks, aizstāv savu īpašumu pret valsti, kas vēlas to konfiscēt savā labā. *Valsts rīcībā ir nesalīdzināmi lielāki resursi un iespējas nodrošināt ne tikai mutisku, bet arī svešvalodā iesniegtā dokumenta tulkojumu valsts valodā.* Arī KPL 8.pantā ietvertais vienlīdzības princips aizliedz atšķirīgu attieksmi valodas dēļ.

KPL 11.panta otrā daļa *expresis verbis* minētas procesa virzītāja iesaistītās personas, kurām procesā jānodrošina tulka palīdzība. Tāpat normā minēts, ka *bez tieši norādītām arī citām personām, kuras procesa virzītājs iesaistījis, tulka palīdzība ir jānodrošina.* Tas attiecināms arī uz kriminālprocesā aizskartās mantas īpašnieku. A.Lieljukša ieskatā, *šāda izpratne neliedz personai pašai iesniegt dokumenta oriģinālu un tulkojumu valsts valodā,* kam jābūt attiecīgi noformētam. Savukārt procesuālo izdevumu un piedziņas jautājumus risina KPL 29.nodaļā ietvertās normas.

Tādejādi tiesībzinātnieku ieskatā personas rīcībā esošie dokumenti nav uzskatāmi par pierādījumiem KPL 127.panta pirmās daļas izpratnē, kamēr tie nav iesniegti procesa virzītājam. Vienlaikus KPL neparedz aizskartajam mantas īpašniekam pienākumu iesniegt procesa virzītājam dokumentus vienīgi valsts valodā vai ar apstiprinātu tulkojumu. Savukārt par ar tulkošanu saistītajiem izdevumiem būtu jālemj tiesai, taisot spriedumu. Līdz ar to secināms, ka arī tiesībzinātnieki uzskata, ka prasība aizskartajam mantas īpašniekam iesniegt ziņas vai dokumentus, kuri apliecina mantas izcelsmes likumību, vienīgi valsts valodā vai ar notariāli apliecinātu tulkojumu, nav noteikta ar likumu.

[6] Satversmes tiesa ir atzinusi¹⁴, ja pamattiesību ierobežojums nav noteikts ar likumu, tad tas neatbilst Satversmei. Tātad nav nepieciešams papildus izvērtēt, vai paredzētā tiesību ierobežojuma mērķis ir leģitīms, vai ierobežojums ir piemērots šā mērķa sasniegšanai un, vai tas ir samērīgs. Ņemot vērā 4. un 5.punktā secināto, nav iemeslu turpināt vērtēt tiesību ierobežojuma mērķi un samērīgumu. Līdz ar to secināms, ka, pienākums aizskartajam mantas īpašniekam tulkot procesa virzītājam iesniedzamos materiālus, nepamatoti ierobežo šīs personas Satversmes 92.panta pirmajā teikumā garantētās tiesības.

Ar šo atzinumu pārbaudes lietu Nr.2020-48-4AD pabeidzu.

¹⁴ Satversmes tiesas 2014.gada 12.decembra spriedums lietā Nr.2013-21-03 12.6.p.

Ņemot vērā pārbaudes lietā konstatēto, informēju, ka aicināšu Valsts policiju un Ģenerālprokuratūru mainīt praksi un novērst gadījumus, kad kriminālprocesā aizskartajiem mantas īpašniekiem tiek nepamatoti ierobežotas Satversmes 92.panta pirmajā teikumā garantētās tiesības.

Ar cieņu
Tiesībsargs

Juris Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu